

**MATLA-I SA'DEYN VE MECMA-I BAHREYN ADLI ESERİN İKİNCİ CİLT
BİRİNCİ BÖLÜMÜNÜN TANITIMI, YAZAR; KEMÂLEDDİN
ABDÜRREZZÂK SEMERKANDÎ, MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ
İNCELEMELER VE ARAŞTIRMALAR KURUMU, İSFEHAN**

MATLA-I SA'DEYN AND MECMA-I BAHRAIN INTRODUCTION FIRST PART
OF THE SECOND VOLUME OF THE NAMED WORK, AUTHOR; KEMÂLEDDİN
ABDÜRREZZÂK SEMERKANDÎ, DIRECTORATE OF NATIONAL EDUCATION,
RESEARCH AND RESEARCH INSTITUTION, ISFAHAN

Filiz AKÇAY*

Giriş

Bilindiği üzere Orta Çağ tarihi ile ilgili çalışmalar yapmak kaynakların özellikle Farsça ve Arapça gibi farklı dillerde olması nedeniyle oldukça meşakkatlidir. Bu bakımdan elde bulunan mevcut kaynaklar ile ilgili yapılan her bir çalışmaların kıymeti büyüktür. İncelememize konu olan *Maṭla-ı Sa'deyn ve Mecma-ı Bahreyn* adlı eser de Farsça olarak yazılmış ve günümüze ulaşmış eserler arasında yer almaktadır. Adı geçen eser özellikle Hindistan'ın o zamanki durumu ve oradaki Türklerin tarihi bakımından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca dönemin siyasi yapısı ve devletlerarası ilişkilerin anlaşılması açısından kıymetli bir konudur. İran İlhani döneminin hükümdarları, Ebû Saîd Bahâdır Hân, Mirzâ Uluğ Bey Gürkân gibi etkin siyasi karakterli hakkında eserde detaylı bilgilerin oldukça geniş yer alması, bu alanda çalışma yapacak tarihçilere eşi bulunmaz bir bilgi kaynağı sunacak niteliktedir. Dönemin güçlü devlet adamları ve Melikliklerin hâkimiyet mücadeleleri de eserde ele alınan konular arasındadır. Nitekim geniş bir yelpaze ile ele alınan konuların Türkçe olarak başlıklar halinde araştırmacılara sunulması önemli bir husustur. Bu bakımdan eseri tanıtmak ve içeriğine Türkçe ulaşılmasını sağlamak için çeviri yaparak incelenmesini kolaylaştırma gayretinde bulduk. Eser toplam iki cilt ve dört kısımdan oluşmaktadır. Tanıtımını yaptığımız İkinci cilt Muhammed Şefiat tarafından 1936'da Lahor'da yayınlanmış, ardından Abdül Hüseyin Nevâi Bedân tarafından açıklamalar ve düzeltmeler eklenmiştir

* Dr. - Öğretmen., Giresun Bulancak İlçesi İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü / Giresun - senolakcay@hotmail.com (Orcid: 0000-0003-4292-5047)

Eserin Tanıtımı

Kitabın ilk beş sayfasını yazarın ve yayıncıların tanıtımı ile kapak görüntüsü oluşturmaktadır. 5-18. sayfalar arası fihristtir. 18. sayfada kitabın ve yazarın tanıtımı yapıldıktan sonra aynı sayfada ikinci cilt ikinci kitap başlığı yer almaktadır. Sayfa 18-20'de i'tizâr için birkaç kelime bölümünde nâşir, Matla-ı Sa'deyn ve Mecma-ı Bahreyn'in kaleme alınma tarihinin ilgili alanda yazılan pek çok meşhur eserden önce olmasına rağmen daha geç basıldığından bahsetmektedir. Naşir, bu nedenle eserden alıntılar yapan müelliflerin Semerkandî'ye minnet duymaları gerektiğine vurgu yapmaktadır. Sayfa 20'de Arz-ı Hâl başlığı altında eserin basım sürecinde yaşanan bir takım zorluklar ve teşekkür bölümü yer almaktadır. Sayfa 21-23'te Profesör Muhammed Şafî'nin biyografisi yer almaktadır.

Sayfa 23-26'da 807 (1404) yılı olayları yer almaktadır. Sayfa 27'de Hazreti Hâkân Saîd Moîn es-Sultaneh ve'd-Dünyâ ve'd-Din Mirzâ Şâhrûh Bahâdır'un tahtta oturmasından bahsedilmektedir. Sayfa 28-30'da Hâkân Saîd'in Mâverânnehir'e hareketi ve Herât şehrinin imarı ile orada meydana gelen olaylardan, sayfa 31-32'de Hâce Sultân Ali Sabzevârî'nin isyan etmesinden bahsedilmektedir. Sayfa 33'te Mirzâ Emîrânşâh Gürkân ve oğulları Emîrzâde Ebû Bekir ve Mirzâ Ömer'in ahvali anlatılmaktadır. Yine aynı sayfada Emîr Cihânşâh Cako'nun isyanı ve onun öldürülmesinden, sayfa 34-36'da Mirzâ Ömer Şeyh'in oğulları Mirzâ Pîr Muhammed, Mirzâ Rüstem, Mirzâ İskender ve Mirzâ Baykara'dan, sayfa 37'de Hâela olayından sonra Hazreti Sâhib Kırân'ın oğlu Mirzâ Cihângîr'den bahsedilmektedir.

Sayfa 37'de 808 (1405) yılı olayları bahsi ele alınarak Horâsânât'ta geçen olayların devamından, sayfa 39'da Irak ve Azerbaycan'da meydana gelen olaylardan, sayfa 40'ta Muzafferü'd-Dîn Mirzâ Ebû Bekir'in ahvali ve tahta çıkışından bahsedilmektedir. Sayfa 41'de Mirzâ Ebû Bekir'in Dârü'l-Mülk'ü Tebrîz'e gelişi, sayfa 41-42'de Mirzâ Ömer'in Irak ve Fars'a gitmesi ve Mirzâ Pîr Muhammed'in kardeşleri ile birlikte savaşımaya gelmesi anlatılmaktadır. Sayfa 43'te Horâsân'da yaşanan olaylardan ve Mirzâ Sultân Hüseyin'in öldürülmesinden, sayfa 44'te Emîr Süleymân Şâh'ın isyanından ve Horâsân'da meydana gelen diğer vakıyalardan bahsedilmektedir. Sayfa 45'te Mirzâ Uluğ Bey'in Andahod ve Şaberhân'a gidişi ve Horâsân vakıalarının kalanları ele alınmaktadır. Sayfa 46-47'de Mirzâ Pîr Muhammed ve Mirzâ Halîl Sultân'ın muharebeleri anlatılmakta, sayfa 48'de Emîr Seyyid Hâce bin Emîr Şeyh Ali Bahâdır'ın muhalefetinden bahsedilmektedir.

Sayfa 49'da 809 (1406) yılı olayları bahsinde Hâkân Saîd'in Tus ve Meşhed yönüne hareketinden, sayfa 51'de Hâkân Saîd'in Samalgân Yaylağında av buyurmasından bahsedilmektedir. Sayfa 52'de Mirzâ Ömer Bahâdır'un Hazreti Hâkân Saîd'in hizmetine gelişi, sayfa 52-53'te Mâzenderân'da meydana gelen savaşları ve Pîr Pâdişâh ve Emîr Seyyid Hâkân'ın yenilgisi anlatılmaktadır. Sayfa 54'te Mâzenderân memleketlerinin Mirzâ Ömer Bahâdır'a ve Horâsân eyaletinin Mirzâ Uluğ Bey Gürkân'a

bırakılmasından bahsedilmektedir. Sayfa 55'te Mirzâ Pîr Muhammed bin Mirzâ Cihângîr'in Pîr Ali Tazluîn'in elinden şehadetinden, sayfa 56-57'de Mirzâ Ömer Bahâdır'ın Mirzâ Mîrânşâh Gürkân'a muhalefetinden bahsedilmektedir. Sayfa 58'de Ümerâ'nın Gur tarafına gitmesi ve Mirzâ Ömer'in Margâb tarafından getirilmesi anlatılmaktadır. Sayfa 59'da Azerbaycan olaylarından, sayfa 60'da Gûçî'nin isyanı ve katledilmesi ile diğer olaylardan, sayfa 60-61'de Mirzâ Ömer Şeyh'in çocukları arasında yaşanan muhalefetten bahsedilmektedir.

Sayfa 62'de 810 (1407) yılı olayları arasında yer alan Hazreti Hâkân Saîd'in Belh yönüne hareket etmesi, sayfa 63'te Hazreti Hâkân Saîd'in Mazendarân'a ikinci kez gidişinden bahsedilmektedir. Sayfa 64'te Emîr Cihân Melîk'in isyanı ve onunla birlik olanların durumları anlatılmakta, sayfa 65'te Pîr Ali Tâz'ın Belh bölgesine gelmesi ve onu öldürmesinden bahsedilmektedir. Yine sayfa 65'te Fars ve Irak beldelerinin hikâyeleri anlatılmaktadır. Sayfa 66'de Mirzâ Abû Bekir ve Emîr Kara Yusuf'un savaşlarından ve Muazî'd-Dîn Mirzâ Mîrânşâh Gürkân'ın öldürülmesinden bahsedilmekte, sayfa 67'de Sultân Ahmed Bağdâd'ın hikâyesi anlatılmaktadır.

Sayfa 68'de 811 (1408) yılında meydana gelen olaylardan sehâdelerin sünnet törenleri anlatılmakta, sayfa 69'da Mirzâ Emîrân Şâh olayından sonra Ebû Bekir'in durumundan bahsedilmektedir. Sayfa 70-71'de Hâkân Saîd'in Sistan'a gidişinden, sayfa 72'de Hotâyî'nin ilk kez elçi olarak gelişinden bahsedilmektedir. Sayfa 73'te Badgîs yaylağından ayrılma ve oradan Mâverâünnehir'e hareketten, yine sayfa 73'te bu yılda Mâverâünnehir'in ahvali ve Hümâyun'un saadet ve mutlulukla hareketinden bahsedilmektedir. Sayfa 74'te bu yıl Fars ve Irak'ta meydana gelen olaylardan bahsedilmektedir. Sayfa 74-76'da Mirzâ İskender'in ahvali ile Fars ve Irak vakıalarının devamı anlatılmakta, sayfa 77'de Sultân Alâü'd-Devle'nin babası Sultân Ahmed'e muhalefetinden bahsedilmektedir.

Sayfa 77'de 812 (1409) yılı olayları, Mâverâünnehir vakıalarından geriye kalanlara değinilmekte, sayfa 78'da Hâkân Saîd'in Moğolistan'a gidişinden ve Emîr Hüdâdâd'ın öldürülmesinden bahsedilmektedir. Sayfa 79'da Üz Cend memleketinin Mirzâ Emîrek Ahmed bin Mirzâ Ömer Şeyh'e verilmesinden, yine aynı sayfada Mirzâ Halîl Sultân'ın Hazreti Hâkân Saîd'e gelişinden bahsedilmektedir. Sayfa 80'de Mâverâünnehir ve Türkistân ile Sepehr Sultanlığı mührü ve işbirliğinin Mirzâ Uluğ Bey Gürkân'a verilmesi anlatılmaktadır. Sayfa 81'de Vilâyet-i Hisâr-ı Şâmdân'ın Mirzâ Muhammed Cihângîr bin Mirzâ Muhammed Sultân'a verilmesinden, yine aynı sayfada Mirzâ Gaydo Bahâdır'ın hizmetine Kandahâr ve Kâbil'in Seyûr Ğâlfar Modan eyaletinin verilmesinden bahsedilmektedir. Sayfa 82'de Belh ve buraya bağlı yerlerin Mirzâ İbrahim Sultân Bahâdır'a verilmesi ve nedenleri açıklanmaktadır. Yine sayfa 82'de Sultân Ali bin Pîr Pâdişâh ibn Lokmân Pâdişâh bin Toğâ Tîmûr Hân'ın ölümünün anılmasından bahsedilmektedir. Sayfa 83'te Emîr Seyyid Ali'nin Sârî'den gelişinden ve Mâverâünnehir'in

fethini kutlamak için çevredeki bölgelerin serdarları ve elçilerinin gelişinden söz edilmektedir. Sayfa 84'te Şeyh Zeyne'd-din el-Havâfi'nin Vilâyet-i Mâb ve Sîstân'a gönderilmesinden, sayfa 85'te Merv şehrinin âbâd edilmesinden bahsedilmektedir. Sayfa 86'da Fars ve Irak memleketlerinde meydana gelen olaylardan, Mirzâ Pîr Muhammed'in şehâdetinden ve Mirzâ İskender'in tahta çıkışından bahsedilmektedir. Sayfa 87'te Sultân Mu'tasım'dan sayfa 88'de Mirzâ Halîl Sultân'ın Irak ve Azerbaycan tarafına gönderilmesinden, yine aynı sayfada Irak-ı Arab ve Acem olayları ile Sultân Ahmed'in ahvalinden bahsedilmektedir. Sayfa 89'da Azerbaycan ve Karâ Yusuf'un ahvali ele alınmaktadır.

Sayfa 90'da 813 (1410) yılı olayları ve Pâdişâh Barcîs Kadîr Behrâm Kahr'ın Vilâyet-i Maverânnehir'e hareketinden bahsedilmektedir. Sayfa 92'de Hümâyün alayının hükümet karargâhında durduğu sırada etraf memleketlerden elçilerin gelmesi, sayfa 93'te Modod Garmsîri ve Pîrek'in Âlempenah Dargâh'a gelişi ele alınmaktadır. Yine sayfa 93'te bu yıl tamamlanan Hazreti Hâkân Saîd'in imaret, okul ve hangâh binasından bahsedilmekte ve Dârü's-Saltanat-ı Herât'a yardım edilmesinden bahsedilmektedir. Sayfa 94-95'te Maârif Penâh medrese ve hangâhın durumu ele alınmaktadır. Sayfa 96'da Binây-ı Bâğ-ı Sefîd ve Köşk hayratından bahsedilmekte yine aynı sayfada Hümâyün'un Badğîs yaylağı yönüne hareketinden ve memleketlerden gelen elçiler ve olaylar anlatılmaktadır. Sayfa 97'de Irak-ı Acem'de yaşanan olaylardan, sayfa 98'de Sultân Ahmed'in Tebrîz'e gelişi ve Emîr Kara Yusuf bin Emîr Kara Muhammed Türkmen'in emriyle öldürülmesinden bahsedilmektedir.

Sayfa 99'da 814 (1411) yılı olayları ve Horâsân'da meydana gelen olaylar ele alınmaktadır, Sayfa 100'de Emîr Şeyh Nureddîn'in ikinci kez isyanından bahsedilmekte, sayfa 101'de Hazreti Hâkân Saîd'in Mâverâünnehir'e hareket etmesinden söz edilmektedir. Sayfa 102-104'te Emîr Şeyh Nureddîn'in Emîr Şeyh Malîk'in planı ve Emîr Hargadâk tarafından öldürülmesi, sayfa 105'te Hazreti Hâkân Saîd'in Mâverâünnehir'den dönüşü ve bu sırada meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. Yine sayfa 105'te Mirzâ Halîl Sultân ve annesi Hânzâde'nin ölümünden, sayfa 106'da Fars ve Irak olaylarından ile Kara Yusuf ve oğullarının bu yıldaki durumundan bahsedilmektedir.

Sayfa 107'de 815 (1412) yılı olayları, 814 (1411) yılından geriye kalan olaylar ve Meşhed-i Mukaddes-i Muallâ'yı ziyaret ve diğer vakıalardan bahsedilmektedir. Sayfa 108'de Pâdişâh-ı Hotâyî'nin elçilerinin gelişinden bahsedilmekte, sayfa 109'da Pâdişâh-ı Hotâyî'nin mektubunun sureti yer almaktadır. Yine sayfa 109'da Melîk Kudbeddîn'in Sîstân'dan gelişinden, sayfa 110'da Hotâ elçilerinin sözlerinden bahsedilmektedir. Sayfa 110-111'de mektupların Arapça ve Farsça suretleri yer almaktadır. Sayfa 112'de Badâhşân şâhlarının ve elçilerinin yanlarına gitmesi olayı anlatılmaktadır. Sayfa 112-115'te 815 (1412) yılı dâhil bu yılda Dîvân-ı Âli'ye giren Havârizm vilayetinin ahvalinden bahsedilmektedir. Sayfa 115'te Fars ve Irak'ın

ahvalinden ve Mirzâ İskender'in Kumrâ şehrinde alınmasından, yine aynı sayfada Azerbaycan memleketinin ahvali ve Türkmen Emîr Kara Yusuf'tan bahsedilmektedir.

Sayfa 116'da (8)16 (1413) yılı olayları ve Mirzâ Muhammed Cihangîr bin Mirzâ Muhammed Sultân'ın evlilik hikâyeleri anlatılmaktadır. Yine aynı sayfada Kışlak-ı Mâzendârân'da Hazreti Hâkân Saîd'in Azerbaycan'a saldıracağını söylemesi yer almaktadır. Sayfa 117'de Mirzâ İskender'e gönderdiği mektubun sureti yer almaktadır. Sayfa 118'de Mirzâ İskender'in muhalefetinden ve isyanından bahsetmektedir. Sayfa 119'da Mirzâ İskender'in etrafa elçiler göndermesinden, sayfa 120'de Iraklıların ve Azerbaycan'ın ahvali ve Mirzâ İskender'in savaş kararlılığından bahsedilmektedir.

Sayfa 121-122'de 8(17) (1414) yılı olayları ve Mirzâ Bâysungur'un Mazendarân'dan Horâsân'a gönderilmesinden ve Sârî vilayetinde Seyyid Ali Kiyâ isyanından bahsedilmektedir. Sayfa 123'te bu yılda Mâverâünnehir vilayetinde meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. Sayfa 123-124'te Hazreti Hâkân Saîd'in Irak ve Fars memleketlerine doğru harekete geçmesinden, sayfa 125'te Sâhrây-ı Sâveh'de av buyurulmasından bahsedilmektedir. Yine sayfa 125-126'da zafer nişan ordunun İsfahân havalisine ulaşması, sayfa 127'de Dârü'l-Mülk-ü Şîrâz'ın fethi ve onun açıklaması yer almaktadır. Yine sayfa 127'de Mevlânâ Gıyâseddin Kâdî Semnân'ın İsfahân tarafına gönderilmesinden bahsedilmekte, sayfa 128'de Sultân'ın savaşı ve İsfahân'ın fethi anlatılmaktadır. Sayfa 129'da İsfahân'ın fethinden sonra meydana gelen olaylardan, sayfa 130'da İsfahân Eyaleti'ne Mirzâ Rüstem bin Ömer Şeyh'in görevlendirilmesinden bahsedilmektedir. Yine sayfa 130'da Hamedân ve Loristân eyaletlerinin Mirzâ Bâykarâ'ya devredilmesinden sayfa 131'de Hümâyün'un Darü'l-Mülk-ü Şîrâz'a doğru hareketinden bahsedilmektedir. Yine sayfa 131'de Şîrâz Memleketi'nin Şehzâde Ali Şân Mirzâ İbrahim Sultân'a verilmesi anlatılmaktadır. Sayfa 132'de Hâkân-ı Âlemistân'ın Horâsân'a dönüşünden ve Mirzâ Uluğ Bey'in Semerkand'dan gelişinden, sayfa 133-134'te Hazreti Hâkân Saîd'in Mirzâ Nâysungur'un mübarek oğluna bahşettiği illerden söz edilmektedir.

Sayfa 135'te 8(18) (1415) yılı olayları ve Hazreti Hâkân Saîd'in Serhas'a ve Mirza Bâysungur'un Tus'a hareketinden, sayfa 136'da Dârü's-Saltanât-ı Herât Kalesi'nden bahsedilmektedir. Sayfa 137'de Mirzâ Emîrek Ahmed bin Mirzâ Ömer Şeyh'e istimâletnâme (suçun bağışlandığını gösteren belge) gönderilmesinden söz edilmektedir. Sayfa 138'de Kara Yusuf'tan elçi gelişinden ve Mirzâ İcal'in ölüm haberinin gelişi anlatılmaktadır. Yine sayfa 138'de Mirzâ Seyyid Wakkâs'ın Emîr Kara Yusuf'a gelişinden, sayfa 130-140'ta Mirzâ Baykara'nın isyancı olmasından ve Mirzâ İskender'in Mirzâ Rüstem'in kardeşi tarafından öldürülmesinden bahsedilmektedir. Sayfa 141'de Hazreti Hâkân Saîd'in Fars Memleketi'ne ikinci kez gelişinden bahsedilmekte, sayfa 142'de Mirzâ Baykara olayından sonra meydana gelen bazı durumlar ele alınmaktadır. Sayfa 143'te Sivar Ğâl'in bazı Irak-ı Acem

memleketlerine Emîr-ai Âzam İlyas Hâce Bahâdır'a vermesinden, sayfa 143'te Sultân-ı Âfâk'ın Hazreti Şeyh Mürşîd Ebû İshâk'ı ziyarete gidişinden, sayfa 144'te zafer nişan ordunun Kirmân memleketine hareketinden bahsedilmektedir.

Sayfa 145-146'da 8(19) (1416) yılı olayları ve Kirmân Eyaletinden Horâsân Eyaletine dönüşten, sayfa 146'da Mirzâ Emîrek Ahmed ve Mirzâ İlangir'den ve onların fesat düşünce ve kurnaz planlarından bahsedilmektedir. Sayfa 147'de Şehzâde Âlemiyân Gıyâseddin Mirzâ Bâsungur Bahâdır'ın cülusundan, sayfa 147-148'de Emîr Şemseddîn Bamî Kuddüs Sâr'ın gelişinden söz edilmektedir. Sayfa 149'da Mâverâünnehir'de meydana gelen olaylardan, yine sayfa 149'da Mirzâ Gaydû'nun hizmetkârlarının ona muhalefetinden, sayfa 150'de Mirzâ Suyurtmuş'un Bedâhşan'a gönderilmesinden bahsedilmektedir.

Sayfa 150'de 820 (1417) yılı olayları ve Şehzâde Rükneddîn Mirzâ Alâü'd-Devle'nin doğumundan, sayfa 151-153'te Emîr Seyyid Fahreddîn Vezîr'in durumundan ve nerede olduğundan bahsedilmektedir. Sayfa 154'de Mirzâ Uluğ Bey Gürkân'ın Horâsân'a gelişinden ve Mâverâünnehir olaylarından söz edilmektedir. Yine sayfa 154'te Hotâ elçilerinin gelişinden ve Emîr Ardeşîr Tavâçî'nin onlarla birlikte gönderilmesi, sayfa 155'te Kandahâr vilayetine yardım gönderilmesi anlatılmaktadır. Sayfa 156'da Hazretleri Hâkan Saîd'in eline geçen Hümayun'un verdiği zarardan söz edilmektedir. Sayfa 157'de vezirlik heyetinden, sayfa 158'de Sultân-ı Âfâk'ın Kışlak yurduna gelmesi çevredeki bölgelerin haberlerini alması ile hükümet karargâhına dönüşünden bahsedilmektedir.

Sayfa 159'da 8(21) (1418) yılı olayları ve Azerbaycan elçilerinin icazeti ile Mirzâ Saîd Vakkas'ın ölüm haberinden ve Bedehşân eyaletini fethetmek için ümerâ gönderilmesinden bahsedilmektedir. Sayfa 160-161'de Mirzâ Gaydû'nun isyanından ve yakalanmasından, sayfa 162'de Şehzâde Celâlü'd-Dünyâ ve'd-Din Mirzâ Suyurtmuş'a atanan illerden söz edilmektedir. Sayfa 163'te Hazreti Kâkân Saîd'in kutsal Meşhed'i ziyaret etmesinden ve Mâverâünnehir'de bu yıl meydana gelen olaylardan bahsedilmektedir.

Sayfa 164'te 822 (1419) yılı olayları ve Hotâyî elçilerinin ikinci kez gelişinden söz edilmektedir. Sayfa 165'te Hotâ'nın mektubunun değiştirilmemiş suretine yer verilmiştir. Yine sayfa 165'te Mirzâ Muhammed Cökî Bahâdır'ın Moğolistan Pâdişâhı'nın kızı Mehrangâr Âgâ ile evliliğinden, sayfa 166'da Mâverâünnehir'de sayfa 167'de Fars, Irakeyn ve Mâverâünnehir'de bu yıl meydana gelen olaylardan bahsedilmektedir.

Sayfa 168'de (8)23 (1420) yılı olayları ve Hâkân Saîd'in Merv'e hareketi anlatılmakta, yine aynı sayfadan başlayıp sayfa 172'ye kadar Irak ve Azerbaycan'ın işgali ve bu ülkelerin Melik Musteân'ın yardımıyla fethinden, sayfa 172-174'te Kîn Perûr Emîr Karâ Yusuf'un ölümü ve yedi diyar kağanlarına haber ulaşmasından bahsedilmektedir. Sayfa 174'te Karâ Yusuf'un ahvâl-i akıbeti, sayfa 175'te Şehzâde-i Âzâm Gıyâseddin Mirzâ

Bâysungur'un Dârü'l-Mülk-ü Tebrîz'e gelişi anlatılmaktadır. Sayfa 176'da Mirzâ Bâysungur'un Gâvröd Kalesi'ne gidişinden ve Emîr Bâbâ Hâcî'yi getirmesinden bahsedilmektedir. Sayfa 177'de Mâverâünnehir'de bu yıl meydana gelen olaylardan, sayfa 177-178'de Dârü's-Saltanât-ı Semerkand'daki imaretlerden söz edilmektedir. Sayfa 179'da Mâverâünnehir olaylarından geriye kalanlar ve Mehdi Aliyâ Gôheşâd Âğâ'nın Semerkand'a gidişi ile Şehzâde Abdullah bin Mirzâ Uluğ Bey'in doğumu ve geriye kalan olaylardan bahsedilmektedir.

Sayfa 180-181'de (8)24 (1421) yılı olayları ve Arrân ve Karâbâğ'ın kışlak buyurulması ve diğer bir takım olaylardan bahsedilmektedir. Sayfa 182'de Hâkân Saîd'in av buyurmasından ve Sahrâi'nin Sâveh beldesine saldırması ve tutuklanmasından söz edilmektedir. Yine sayfa 182'de Sultân-ı Âfâk'ın baharın gelişi ile kışlak yurdundan hareketi ve o diyarda geriye kalan olaylardan bahsedilmektedir. Sayfa 183'te Mirzâ Ebû Bekir'in kızı ile Emîr Halîlullâh Şîrvânî'nin evliliğinden, sayfa 183-184'te Yâr Ahmed Karâmân'ın isyanından ve Esferzân Kalesi'nin kuşatılması ve fethinden bahsedilmektedir. Sayfa 185'te Bayezid Kalesi'nin fethi, sayfa 186'da Ümerâ'ya icazet verilmesi ve Emîr Kara Osman'ın oğullarının Hümâyuna gelişleri anlatılmaktadır. Sayfa 187'de Karâ Yusuf'un çocukları hakkında ümerâ ile istişare edilmesi ve Emîr Karâ Osman'ın gelişi ile civar ümerâdan izin alınmasından bahsedilmektedir. Yine sayfa 187'den başlayıp 192'ye kadar Hâkân Saîd'in Emîr Karâ Yusuf'un çocuklarıyla yaptığı savaş ve onların hepsini yenmesi anlatılmaktadır. Sayfa 192'de Sûb Vilâyetinden Azerbaycan'a dönüşünden, sayfa 193'te Dârü's-Saltanah'ı Herât'a yerleştikten sonra ortaya çıkan vakıalardan ve Mâverâünnehir olayları ile Mirzâ Abdü'r-Rahmân'ın doğumundan bahsedilmektedir.

Sayfa 194'te (8)25 (1421) yılı olayları ve Mirzâ İbrahim Sultân'ın Hûzistân'a ordu ile hareket etmesinden ve Bedeşân Şâhlarının Sultan Penâh'a gelişinden bahsedilmektedir. Sayfa 195'te Humâyun'un Zâveh ve Matûlât tarafına hareketinden ve Mirzâ Bâysungur'un Tûs'a gidişinden söz edilmekte, yine sayfa 195'te Mirzâ Uluğ Bey'in Horâsân'a gelişi anlatılmaktadır. Sayfa 196'da Mirzâ Ebû'l Kâsım Bâbür Bahâdır Mirzâ Bâysungur'un ve Mirzâ Muhammed Kâsım bin Mirzâ Muhammed Cökî'nin doğumundan bahsedilmektedir. Yine sayfa 196'dan başlayıp sayfa 209'a kadar Hotâyî ülkesine giden elçilerin gelişinden ve o ülkenin tuhafliklarından, sayfa 209'da 825 yılı olaylarından geriye kalanlar ve Hazreti Hâkân Saîd'in Farâh vilayetine gidişinden bahsedilmektedir.

Sayfa 210-211'de (8)26 (1422) yılı olayları ve Hazreti Hâkân Saîd'in Serhas'a gidişi ve Mirzâ Bâysungur'un kutsal Meşhed'e hareketinden bahsedilmektedir.

Sayfa 212'de 827 (1423) yılı olayları ve Hazret'in Bâdgîs yaylağından dönüşü ve Mirzâ Bâysungur'un Meşhed'den gelişi ve diğer vakıalardan bahsedilmektedir. Sayfa 213'te Mâverânnehir'in ahvali ve Mirzâ Uluğ Bey Gürkân'ın Moğolistan yönüne hareketinin sebepleri anlatılmaktadır.

Sayfa 213-2415'te 828 (1424) yılı olayları ve Mirzâ Uluğ Bey Gürkân'ın Moğolistan'a hareketinden, sayfa sayfa 216-219'da 828 yılı olaylarından geriye kalanlardan bahsedilmektedir.

Sayfa 219-222'de 829 (1425) yılı olayları ve Mazâr Güzergâh imaretinden bahsedilmektedir.

Sayfa 222'de 830 (1426) yılı olayları ve merhum Şehzâde Mirzâ Suyurtmuş Bahâdır'ın ölümünden ve Mâverâünnehir olayları ile Mirzâ Uluğ Bey'in Barâk Aġlân'ın isyanı ile Mirzâ Cökî'nin Horâsân'dan gelmesi nedeniyle Saġnâk'a gitmesinden bahsedilmektedir. Sayfa 223-227'de Mirzâ Uluğ Bey Gürkân'ın Barâk Aġlân ile savaşı, sayfa 227'da Hazreti Hâkân Saîd'in Mâverâünnehir Vilâyetine hareketi anlatılmaktadır.

Sayfa 228'de 831 (1427) yılı olayları, Mâverâünnehir'den geri dönüş ve Mirzâ Abû Bekir bin Mirzâ Muhammed Cökî Bahâdır'ın doğumundan bahsedilmektedir.

Sayfa 229-230'da 832 (1428) yılı olayları ve Hazreti Kâkân-ı Âlemistân'ın Azerbaycan'a gidişinden söz edilmektedir. Sayfa 231'de ordunun Felekâsas'a inmesi ve Türkmen orduları ile karşılaşım onların yenilmesinden, sayfa 232-207'de şehzâdeler ve diğeri beldelerin haberlerinden bahsedilmektedir.

Sayfa 207'de 833 (1429) yılı olayları ve Hümâyun'un el-Nacak Kalesi'ne doğru hareketinden ve kışlak Karabaġ'a yönelmesi anlatılmaktadır. Sayfa 238-241'de Sultân-ı Memâlikistân'ın Azerbaycan'a ikinci kez akın düzenledikten sonra Horâsân'a memleketine geri dönmesinden bahsedilmektedir.

Sayfa 241-244'te (8)34 (1430) yılı olayları ve Hümâyun'un alayının Herât'taki Dârü's-Sultaneh'e gelişinden söz edilmektedir.

Sayfa 244'te (8)35 (1431) yılı olayları ve Mirzâ Bâysungur'un Mâzendârân'ı kışlak buyurmasından, sayfa 245'te Hümâyun'un Serhas'a hareketinden bahsedilmektedir.

Sayfa 246-247'de (8)36 (1432) yılı olayları ve Emîrzâde Yâr Alî Türkmen'in gelişinden, sayfa 248-249'da Mirzâ Sultân Abdullah'ın Şirâz'da doğumundan söz edilmektedir.

Sayfa 250-257'de (8)37 (1433) yılı olayları ve Şehzâde Mirzâ Bâysungur Bahâdır'ın ölümü, sayfa 257'de Mirzâ Uluğ Bey Gürkân'ın Horâsân vilayetinde ölen kardeşinin yasını tutmak için gelişini anlatılmaktadır.

Sayfa 258'de (8)38 (1434) yılı olayları ve Hâce Gıyâseddîn Seydî Ahmed'in vezaretinden, sayfa 259'da Hâkân-ı Memâlikistân'ın Azerbaycan yönüne hareketinden bahsedilmektedir. Sayfa 260'ta kışlak yurdunda çıkan olaylar ve Mirzâ Sultân İbrahim'in Şirâz'da vefat ettiği haberi ele alınmaktadır. Sayfa 261-264'te Darü's-Sultaneh, Herât ve Balûkât'ta meydana gelen veba ve tâġun salgımından, sayfa 264'te zafer nişân ordunun kışlak yurdundan Azerbaycan'a hareketinden bahsedilmektedir.

Sayfa 265-266'da 839 (1435) yılı olayları ve Hâkân Zarer Nîşân'ın Karâbâğ Arrân'ı kışlak buyurmasından bahsedilmektedir.

Sayfa 267'de 840 (1436) yılı olayları ve Memâlikistân Hâkân'ın Azerbaycan'a üçüncü kez akından geri dönmesinden, sayfa 268-269'da Vâlî Hürmüz'ün Dergâh-ı Sultân Penâh'a gelişinden bahsedilmektedir.

Sayfa 270-271'de 841 (1437) yılı olayları ve Emîr Hasan Candâr'ın oğlu Emîr Şeyh Hacı'nın yerinde kalmasına karar verilmesinden, sayfa 272'de Mirzâ Sultân Mesûd bin Mirzâ Suyurtmuş'un evliliğinden, sayfa 273-274'te Vali Hürmüz'ün davasının geri kalanından bahsedilmektedir.

Sayfa 275-279'da (8)42 (1438) yılı olayları ve Hümâyun'un kutsal Meşhed'e yönelik hareketinden bahsedilmektedir.

Sayfa 279-282'de (8)43 (1439) yılı olayları ve Caycâkbôğâ isimli Mısır elçisinin gelişinden, sayfa 282-284'te Mirzâ Karaçâr'ın Kâbil ve Gazne'ye gönderilmesinden ve Mirzâ Sultân Mesûd'un getirilmesinden, sayfa 284'te Hümâyun'un Serhâs yönüne hareketinden bahsedilmektedir.

Sayfa 285-291'de (8)44 (1440) yılı olayları ve şerefli ruh için yere saf içecek dökülmesinden söz edilmektedir.

Sayfa 291'de (8)45 (1441) yılı olayları ve Hâce Şemseddîn Samnânî'nin vezârete getirilmesinden, sayfa 292-295'te Fars ve diğer memleketlerde bu yılda meydana gelen olaylardan, sayfa 295-297'de Hindistan seferi ve oralarda görülen acayipliklerden bahsedilmektedir.

Sayfa 298'de (8)46 (1442) yılı olayları ve Mirzâ Sultân Muhammed bin Mirzâ Bâsungur'un Irak'a gidişi anlatılmakta, sayfa 299-302'de denizde çaresiz kaldığı zamandan ve Kuriyât'ın menzilinde ve Kâmahât şehrinde yaşananlardan, sayfa 302-306'da Hindistan'a ulaşmanın hikâyesi ve oradaki tuhaflıklardan bahsedilmektedir.

Sayfa 306-314'te (8)47 (1443) yılı olayları Mısır ve diğer yerlere elçi gönderilmesinden sayfa 308-312'de Hindistan'a yolculuk hikâyesinin devamı ve Bîjangâr şehrinin tanıtımı ile birbirine bağlı yedi hisardan bahsedilmektedir. Sayfa 314-316'da Bijangâr Padişâhı'nın Sarayı'nın hikâyesi ve onun açıklaması yer almaktadır. Sayfa 316-320'de kâfirler nezdinde itibarı yüksek olan Mahnâumi bayramı anlatılmakta, sayfa 320-323'te Hindistan ülkesinden dönüşü ve dalgalı denizin ve tufanın hikâyesinden bahsedilmektedir.

Sayfa 323-324'te (8)48 (1444) yılı olayları ve Hâkân Saîd Hazretlerinin vücudunun zayıflığından ve hasta düşmesi ve bu süreçte yaşananlar anlatılmaktadır. Sayfa 325'te Şeyh Nûruddîn Muhammed el-Mürşidî ve Mevlânâ Şemseddîn Muhammed Abharî'nin Mısır'a elçi olarak gönderilmesinden, sayfa 326-327'de Belh Vilâyeti defterinden ve Emîr Firûz Şâh ve Sultân Şâh Barlâs Emâreti'nin çöküşünden söz edilmektedir.

Sayfa 328-333'te deniz yolculuğunun geri kalanı ve Allahü Teâlâ'nın inayeti ile Hürmüz'e ulaşılmasından bahsedilmektedir.

Sayfa 333-335'te (8)49 (1445) yılı olayları ve Mirzâ Sultân Muhammed'in Irak ve İran ülkelerindeki durumundan, sayfa 336'da Mirzâ Sultân Muhammed'in İsfehân'a oradan da Şirâz'a gidişinden bahsedilmektedir.

Sayfa 337-342'de 850 (1446) yılı olayları ve Sultân-ı Âfâk'ın Irak memleketi yönüne hareketi anlatılmaktadır. Sayfa 342-345'te Hazreti Hâkân Saîd'in vefatından, sayfa 345'te Hazreti Hâkân Saîd'in vefat ettiği gün meydana gelen olaylardan bahsedilmektedir.

Sonuç

Tanıtımını yapmaya çalıştığımız Orta Çağ'da İran'da egemen olan Timurlular dönemi hakkında bilgiler edinmemizi sağlayan Matla-ı Sa'deyn ve Mecma-ı Bahreyn adlı bu eser, Kemâleddîn Abdürrezzâk Semerkandî tarafından kaleme alınmıştır. Müellif Timurlular zamanında yaşamış İranlı münşi ve tarihçidir. 816 (1413) yılında Herât'ta doğmuş, ilköğrenimini Sultan Şâhruh'un ordu kadısı ve saray imamı olan babasından aldıktan sonra Herât Medresesi'nde eğitim görmeye başlamıştır. Yirmi beş yaşında iken yazdığı şerhi Şâhruh'a ithaf ve takdim ederek sultanın teveccühünü kazanmış ve Şâhruh tarafından 844 (1441) yılında Hindistan'a elçi olarak gönderilmiştir. Müellif tehlikeli ve yorucu bir yolculuktan sonra ilk olarak Kalikut'a ardından Vijayanagar'a gitmiş ve buralarda gerekli temasları yaptıktan sonra 846 (1443) yılında Herât'a dönmüş, 849 (1446) yılında yine elçi olarak Gîlân'a gitmiştir. Müellifin yaptığı elçilik görevi sırasında bire bir gözlemlemiş olduğu olay ve yerler hakkında bilgiler verirken görevi sırasında elde ettiği gözlemlerden oldukça faydalandığı aşikârdır. Bu da eserin kıymet ve ehemmiyetine önemli bir katkı sağlamaktadır. Tanıtımını yapmaya çalıştığımız bu eserde İran İlhanlı Devleti Hükümdârı Ebû Saîd Bahâdır Hân'ın doğumundan (704/1305) itibaren meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. Eserin son bulduğu tarih Timurlu Hükümdârı Ebû Saîd Mirza Hân'ın ölün tarihinden (873/1469) biraz sonraya denk gelmektedir. İkinci cilt 807 (1405) tarihinde başlayıp 874 (1470) tarihine kadar devam eden olayları içermektedir. Müellif her iki ciltte de mukaddime yazmıştır. Eserin 2098 ve 2025 nolu iki yazma nüshası şu anda İstanbul'da Süleymaniye Merkez Kütüphanesinin bir parçası olan Esat Efendi Kütüphanesinde yer almaktadır. 2098 nolu nüshadan Matla-ı Sa'deyn'in en güvenilir nüshası olarak bahsedilmektedir. Bu nüsha Habîbullah bin Hüsâm'ın kendi el yazısıyla çoğaltılmıştır. 2025 nolu nüsha iki cilttir ve 2028 nolu nüsha ile hemen hemen aynıdır ve 238 sayfadır. Yalnız bu nüshanın kenar boşluklarında kopyalayan kişinin kendi el yazısı ile aldığı notlar yer almaktadır. Bu nüshanın Muhammed Şefî' tarafından kullanılan kopyalardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Eserin İstanbul'da bulunan bu iki yazma nüshadan başka yazmalarının da bulunduğu bilinmektedir. Matla-ı Sa'deyn 830-874 (1427-1470) yılları arasında meydana gelen olaylar için özellikle önemli bir asli

kaynaktır. Bu kısımdaki konuların pek çoğu müellifin bire bir gözlemlediği olayları içeren konuları kapsamaktadır. Bu nedenle eserden istifade edecek araştırmacılar ilk elden kaynağa ulaşabileceklerdir. Biz de araştırmacı ve okuyucuların istifadesine sunmak için eserin tanıtımını yapmaya çalıştık. Araştırmacılar açısından eser özellikle adı geçen dönemde yaşamış devlet yöneticileri ve siyasi olaylar ile devlet yöneticilerinin etkileşim halinde buldukları dönemim diğer devletleri hakkında siyasi ve coğrafi bilgiler içermektedir. Özellikle 703-874 (1304-1470) yılları arasında İran, Horasan ve Hindistan'da meydana gelen olayları anlatması bakımından adı geçen dönem ile ilgili yapılacak çalışmalara ışık tutacak birinci elden kaynak niteliğindedir. Ayrıca sıklıkla yer verilen Azerbaycan, Irak, İran gibi coğrafyaların ahvali başlıkları altında eserde adı geçen bölgeler ile ilgili teferruatlı bilgilere ulaşmak mümkündür. Yine Rûm'a yapılan seferlerin ele alındığı kısımlardan günümüz Anadolu'sunun geçmişi hakkında bilgi edinmek de mümkündür. Eserde Hindistan'a yapılan seferlerden bahsedilen bölümlerde dönemin dini inanışı ve coğrafi özellikleri hakkında verilen detaylı bilgiler dikkat çekicidir. Bunun yanında Özbek, Memlük, Gürcistan, Mısır, Hindistan, Rûm, Irak, Fars, Azerbaycan, Afgan, gibi komşu/uzak memleket ve emîrlüklerin yöneticileri ve devletlerarası askerî ilişkilerin ele alınış şeklindeki detaylandırma eseri önemli bir noktaya taşımaktadır. Eserin adı geçen dönemde meydana gelen olayları ele alış biçimindeki teferruata bakarak dönem hakkında yeterince bilgi sahibi olmak mümkündür. Tüm bu sebeplerle eser dönem tarihçileri açısından kıymetli ve mutlaka başvurulması gereken önemli kaynaklar arasındadır.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*